

verslag

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl
KvK Utrecht 30276683

Bespreking	Maatschappelijke Klankbordgroep Rubbergranulaat Kunstgrasvelden
Vergaderdatum en -tijd	10 januari 2018 12.00 - 14.00
Vergaderplaats	Utrecht
Deelnemers	Marcel Bouwmeester (gemeente Utrecht), Robbert van Duin (Recycling Netwerk), Alex van Gelderen (RecyBem), Martin van Gelderen (ministerie I&W), Frank Hopstaken (RecyBem), Walter Klomp (ILenT), Hub Meuffels (DCMR), Jaap Postma (STOWA), Jan-Tonny Visser (KNKV), Thijs Warnier (povincie Limburg), Seth van der Wielen (BSNC), Paul de Wilde (RWS), Sanne van Wijk (RIVM), Bert Baumann (RIVM), Jos Theeuwen (RIVM - voorzitter).
Afwezig	Patrick Balemans (KNVB), Bas van der Wal (STOWA), Charles Bodar (RIVM), Anja Verschoor (RIVM), Jelle Doosje (GGD GHOR NL), Marcel Koeleman (DCMR).
Kopie aan	

T 030 274 91 11
F 030 274 29 71
info@rivm.nl

Datum
28 januari 2018

Opening

Het is de eerste maatschappelijke klankbordgroep voor rubbergranulaat en milieu. Het RIVM laat zich bij het onderzoek naar milieueffecten van rubbergranulaat adviseren door twee klankbordgroepen: een wetenschappelijke en een maatschappelijke. In de maatschappelijke klankbordgroep zijn organisaties vertegenwoordigd die een verantwoordelijkheid hebben in dit onderwerp naar een grotere groep organisaties of mensen in Nederland. De voorzitter opent de bijeenkomst door iedereen te danken voor aanwezigheid. Vervolgens komt iedereen aan het woord om verwachtingen uit te spreken voor deze klankbordgroep. Voor de meeste leden van de maatschappelijke klankbordgroep geldt dat ze zoveel mogelijk geïnformeerd willen zijn over de opzet, uitvoering en resultaten van het onderzoek zodat hun achterban adequaat kan anticiperen op de uitkomsten ervan. Daarnaast wil men informatie (kennis en onderzoeken) over dit onderwerp inbrengen.

De leden van de klankbordgroep spreken spelregels met elkaar af:

- Informatie wordt open en transparant gedeeld. Van deze bijeenkomsten worden verslagen gemaakt die op de website van het RIVM gepubliceerd worden.
- Iedereen is hier aanwezig vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheid.
- Het RIVM opereert onafhankelijk en wetenschappelijk integer. Dat betekent dat informatie die het RIVM wordt geboden beoordeeld

wordt vanuit wetenschappelijk kader. Het RIVM beslist vanuit haar onafhankelijke rol over de opzet en uitvoering van het onderzoek.

- Er zijn organisaties bij elkaar die verschillende standpunten en belangen vertegenwoordigen. We zijn daar van bewust en gaan respectvol met elkaar om.

Datum
28 januari 2018

In het kader van de samenstelling van de klankbordgroep vraagt Recycling Netwerk waarom de actiegroep 'Kom van dat gras af' niet vertegenwoordigd is. De voorzitter geeft aan dat organisaties zijn uitgenodigd die een verantwoordelijkheid hebben naar een brede achterban. Het RIVM geeft aan dat dit onderwerp maatschappelijk heel actueel is en hoopt dat de organisaties die hier aanwezig zijn de signalen uit de maatschappij inbrengen in dit overleg. Het gremium zoals nu ingesteld lijkt niet te passen om een relatief kleine groep bij uit te nodigen. Als er signalen komen dat er behoefte is, dan is het een optie om een bijeenkomst te organiseren voor een bredere vertegenwoordiging van gebruikers van kunstgrasvelden. In eerste instantie is dit nu de verantwoordelijkheid voor bijvoorbeeld KNVB en/of gemeenten.

Onderzoeksvoorstel

De voorzitter geeft aan dat het onderzoek twee sporen heeft. Met de focus op het SBR rubbergranulaat infill materiaal doet het RIVM onderzoek naar de chemische stoffen die via verschillende routes in het milieu terechtkomen. Gelijktijdig kijkt STOWA naar de directe effecten van deze stoffen. De uitkomsten van het STOWA onderzoek worden door het RIVM betrokken bij de evaluatie en conclusies van het RIVM onderzoek. Over het onderzoek verschijnt een RIVM rapport. Het RIVM en STOWA geven een korte presentatie van het onderzoeksplan. De leden van de klankbordgroep geven aan dat ze behoefte hebben aan meer concrete informatie. Graag ontvangen ze het onderzoeksvoorstel op papier.

Het Recycling Netwerk geeft aan dat er wat hen betreft een goed afgebakend onderzoek is en dat het proces van onderzoek goed ingericht is. Recycling Netwerk verwacht dat het onderzoek in gaat op de zorgen en vragen in de samenleving over: de hoeveelheid rubbergranulaat die is gebruikt tijdens de aanleg, zowel op als onder de velden, als tijdens het onderhoud, de soorten rubbergranulaat die zijn gebruikt, de verschillen in het gebruik van rubbergranulaat op de diverse sportvelden, alle milieuschadelijke emissies naar bodem, water en lucht, milieueffecten als gevolg van de combinatie van verschillende emissies uit rubbergranulaat en emissies uit andere bronnen en de constateerde schadelijke gevolgen van het gebruik van rubbergranulaat.

Het RIVM en de STOWA doen onderzoek op en rond 10 velden. Het betreft hier een selectie uit de velden in het RIVM onderzoek uit 2016. Verder is er bij de keuze gelet op de nabijheid van water (sloten) en wanneer de velden zijn aangelegd. De aanname bij selectie op de 'ouderdom' van de velden is dat bij velden waar het rubbergranulaat al langer op ligt, de kans groter is dat we stoffen aantreffen in de omgeving. Voor het stofgerichte deel neemt het RIVM monsters in (water)bodem en (grond)water. Deze monsters analyseert het RIVM in het laboratorium op

een aantal specifieke stoffen waarvan bekend is dat die voorkomen in rubbergranulaat en die effect kunnen hebben op het milieu. De concentraties stoffen die worden gemeten worden vergeleken met normen. De STOWA neemt monsters van drainagewater bij de 10 velden met behulp van een passive sampler. Met behulp van bio-assays bekijkt de STOWA vervolgens of dit water schadelijk is voor waterorganismen. Het onderzoek beperkt zich tot SBR rubber en de effecten ervan op de omgeving. De onderlaag en de bodem onder de onderlaag worden niet direct onderzocht.

Datum
28 januari 2018

Het onderzoek heeft een worst case gerichte aanpak. Dat betekent dat de resultaten een signaleringsfunctie hebben. Als er effecten worden waargenomen dan hangt dat mogelijk samen met de gekozen locatie of situatie. Daarmee kunnen resultaten niet worden geëxtrapoleerd.

Gemeente Utrecht vertelt over de toepassing van rubbergranulaat op velden. Er zit 120.000 kg rubbergranulaat (SBR) in de toplaag van een kunstgrasveld. Infill wordt alleen toegepast op voetbalvelden. Daarnaast wordt op voetbalvelden onder de grasmat een laag van 8-10 cm gebruikt bestaande uit een mengsel van lavarubber met 10% SBR. Het doel van deze laag is een verbetering van de schokabsorptie van het speelveld. Bij nieuwe velden wordt hiermee niet meer gewerkt, er wordt een foamlaag toegepast. Verder geeft de gemeente aan onderzoek te hebben laten doen naar de toplaag, fundering en de sporttechnische zandlaag. Hieruit is naar voren gekomen dat de lavarubberfundering onder de toplaag geheel voldeed. Het zandpakket eronder bleef onder de achtergrondwaarde.

Discussie

Er worden verschillende vragen gesteld over de motivatie voor focus en afbakening van het onderzoek:

- *Wordt er rekening gehouden met seizoensvariatie?*
Het onderzoek wordt uitgevoerd begin 2018. Er is gekozen voor velden waar al langere tijd rubbergranulaat op ligt, zodat de kans groter is dat er stoffen worden aangetroffen in de omgeving. Het onderzoek wordt gedaan op basis van nu beschikbare informatie en inzichten en er wordt rekening gehouden met de toezegging aan de Tweede Kamer dat er voor de zomer een resultaat ligt. Als er nu al informatie is wanneer en waar de kans op een worst case het grootst is, dan ontvangt de STOWA die informatie graag.
- *RecyBem geeft aan dat uit diverse door hen uitgevoerde onderzoeken blijkt dat het drainagewater van de velden schoner is dan regenwater. Als de watervlooiën waarmee STOWA het onderzoek wil doen, niet in regenwater kunnen overleven hoe verwacht STOWA dan dat deze wel in drainagewater kunnen overleven?* STOWA geeft aan dat binnen het onderzoek in dit soort aanpassingen is voorzien
- *Er wordt gevraagd naar de clubs waar de monsters genomen worden.*
Het is niet aan het RIVM om bekend te maken bij welke clubs er monsters zijn genomen. Dit is aan de clubs zelf. Het RIVM neemt de resultaten van de clubs anoniem op. Zij ontvangen zelf wel de

resultaten van hun club en kunnen daarmee hun leden desgewenst informeren. Het RIVM maakt uiteindelijk wel bekend op welke locatie de monsters genomen worden zonder de clubs te noemen. Als er veel vraag naar is, dan zal het RIVM dat alleen doen in overleg met de betreffende voetbalverenigingen.

- *Provincie Limburg wil weten of de gekozen tien velden op enigerlei een referentie kunnen zijn voor de velden die in Limburg bekend zijn?*

Er is bij de selectie van de velden rekening gehouden met zowel geografische spreiding als spreiding onder waterschappen in Nederland. Het RIVM laat nog weten of er ook een club in Limburg bemonsterd wordt.

- *DCMR mist in het onderzoek een afweging tussen maatschappelijke kosten in relatie tot het wel/niet voldoen aan de zorgplicht. Met andere woorden, kunnen lokale bestuurders/wethouders op basis van de resultaten van het onderzoek een eenduidig afweging maken om sportvelden wel of niet in te stand houden in relatie tot de zorgplicht? De kosten voor het ontmantelen van kunstgrasvelden omdat de zorgplicht van toepassing is kunnen voor gemeenten namelijk erg hoog zijn, terwijl er op grond van spoedeisende humane of verspreidingsrisico's wellicht geen aanleiding toe is.*

Het ministerie van I&W reageert hierop door aan te geven dat het vooraleerst een wetenschappelijk onderzoek is naar milieueffecten en dit nog te scheiden van de maatschappelijke (bestuurlijke) vraag. Het RIVM voegt hieraan toe dat er geen paniklare bestuurlijke oplossing uit het onderzoek zal komen. Het RIVM zal rapporteren wat er is gemeten en wat dat betekent vanuit milieu optiek.

- *RecyBem wil graag weten hoeveel korrels de onderzoekers in het sediment van de sloot verwachten aan te treffen?*

De STOWA geeft weer dat de praktijk het uitgangspunt is voor de STOWA-onderzoeker. Als hieruit blijkt dat er wel of niet veel korrels worden aangetroffen in het sediment, dan wordt bekeken of er vervolgstappen genomen moeten worden of niet.

- *Meerdere deelnemers vragen waarom er geen onderzoek wordt gedaan naar de onderlaag en de bodem onder de onderlaag?*

Het RIVM antwoordt hierop dat dit meerdere redenen heeft. De voornaamste reden is dat de opdracht is om onderzoek te doen naar de effecten van granulaat van SBR rubber infill materiaal op het milieu rond de velden. Doordat de STOWA bio-assays doet, komt het mogelijke effect van andere stoffen van het veld (bijvoorbeeld vanuit de onderlaag) ook naar voren. Het RIVM verzamelt bovendien eerder gedane of lopende bodemonderzoeken vanuit gemeentes, etc. en betreft deze bij zijn eindconclusies.

- *Waarom wordt er alleen onderzoek gedaan naar SBR rubber en niet andere rubbers of plastics?*

Tot nu toe is er door het RIVM alleen onderzoek gedaan naar SBR rubber. Uit het gezondheidsonderzoek kwamen signalen dat er ook risico's kunnen zijn voor het milieu. Daarom ligt ook voor dit onderzoek hier de focus op. Op dit moment is het niet reëel om ook andere soorten infill te onderzoeken qua tijd, budget en urgentie.

Meerdere deelnemers vragen om de onderzoeksopzet. Het RIVM geeft aan dat zij deze zullen ontvangen.

Sluiting

Het is de bedoeling om als maatschappelijke klankbordgroep nog twee keer bij elkaar te komen. Hiervoor zijn nog geen data geprikt. De voorzitter dankt alle aanwezigen voor hun constructieve bijdrage aan de bijeenkomst.

Afspraken

De klankbordgroepleden ontvangen binnenkort de onderzoeksopzet. Tevens ontvangen de leden van de klankbordgroep het concept verslag van deze bijeenkomst ter commentaar. Het RIVM maakt geen tussentijdse rapportages van het onderzoek.